

Душан Дрљача

ЛИЧНО ИМЕ КАО ОЗНАКА ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА

Уз ономастику, односно антропонимију, и етнологија се бави властитим именима, особито личним именом као ознаком етничког идентитета. За лингвисте, лично име је језичко средство којим се појединац у разговору идентификује и дозива.¹ „Као један од облика народног стваралаштва, (оно) у себи носи печат историје, културних утицаја и веза, традиције, обичаја, религије, језичког развоја, народне психологије, схватања живота и погледа на свет.“²

Име обично бирају родитељи. Њихов избор је најчешће условљен верским и националним осећањима, породичним разлозима, практичним и другим узроцима. Иако преовлађују лични мотиви у избору дечјег имена, веома је присутна и конзервативност средине.³ При избору имена обраћа се пажња на то да оно буде „добро“ и звучно.

Веома је различито порекло појединих имена. Т. Маретић их, пре једног века, разврстава на права народна и туђа, кршћанска.⁴ Лична имена су изведена по називима природних бића и појава (животиња и биљака, појава у природи, материјала и предмета); апотропејска и теофорична имена су тесно повезана с магијом и религијом; бројна су, међутим, лична имена која треба да симболишу различите врлине и ратничке одлике њиховог носиоца, људски идеал или апстрактни појам.

Стара словенска имена сврставају се у групу индоевропских имена сложених од два корена. Од XVI века народна имена на католичким територијама наше земље замењују се именима светаца, посебно библијских.⁵ „У другој половини прошлога века појавило се неколико спискова народних имена које је издавала Српска православна

¹ Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb 1961, св. 5 под: Onomastika.

² М. Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд 1977, с. 7.

³ Encyclopedia Britanica, vol. 15, под: Name. Chicago, London, Toronto, Geneva, Sydney, Tokyo, Manila, 1971.

⁴ Т. Маретић, *О народним именима и презименима у Хрвати и Срби*, Rad JAZU knj. LXXI (с. 81—146) и књ. LXXII (с. 69—154), Razredi Filološko-historički i Filozofičko-juridički, Zagreb 1886,

⁵ Enciklopedija Leksikografskog zavoda, на наведеном месту.

црква.“⁶ У настојању да се потисну страна у корист народних имена словенског порекла. Као ознака конфесионалне припадности, лично име се у делу југословенских земаља поклапа с етничким идентитетом. „За систем имена (у српском народу — Д. Д.) био је пресудан културни круг који је сачињавао живаљ српскохрватског језика, а православне вере. Римокатолици, а поготову муслимани, имају друге системе имена.“⁷

У овом раду биће речи о регионалним и временским специфичностима у избору имена, традицији и иновацији у његовом избору у неким нашим етнички мешовитим срединама (посебно у етнички хетерогеним браковима), као о утицају стране средине на избор децјег имена наших радника привремено запослених у иностранству. Све то се разматра с нарочитим обзиром на тенденцију сељења имена, у различитим временским одсечцима, из једне етничке, културне и језичке средине у другу средину. Разматрања се заснивају на властитим подацима теренских испитивања у Неготинској крајини и Кључу (две општине), Понишављу (једна општина), југозападној Србији (четири општине), Санџаку (три општине) и Војводини (једно насеље) и обухватају примере у распону од једног и по века.

1.

Лично име у нашим крајевима данас је најчешће и ознака етничког идентитета лица које га носи, а његове промене могу да укажу на различите процесе, па и оне етничке у датој средини. У прилог овом ставу навешћу најпре неколико типичних женских и мушких имена представника старије и средње генерације житеља Кључа. То су ова женска имена: Калина, Лападата, Гергина и изведнице Ђерђина, Ђорђица и Ђурђијана, Пауна, Оприца, Балаша. Другу, такође старију групу чине имена: Рокса, Митра, Илинка, Иконија, Цвета, Петрија, Румена, Персида, Наста и Наталија. Жене рођене у међуратном периоду и пред други светски рат имају следећа имена: Олгица, Бранислава, Цвета, Маслинка, Душица, Слађана. Најстарија мушка имена, из првих деценија прошлога века, јесу: Јон, Динул, Првул, Марјан, Најдан, Филип, Петар, Јован, Ђорђе. Људима средње генерације припадала су имена: Светолик, Љубомир, Милисав, Александар, Драгиша, Драган. Као што се види, међу представницима старије генерације преовладала су влашка имена. Осим тога, влашки облици имена били су у прошлости више заступљени у селима, а мање их је било у насељима која су имала карактер варошица (Текија, Брза Паланка). У наведеним примерима очито је да је лично име (као и презиме) било наметнуто преко јединствене религије.

Други пример илуструје традицију у личним именима коју доносе странци насељени у наше земље, али и о покушајима стране администрације да се ти досељеници насилно асимилију. Тако лутерански Пољаци у Остојићеву, које током три деценије (1862 — 1895)

⁶ М. Грковић, нав. дело, с. 8.

⁷ Исто, с. 9.

у матичне књиге уводе православни свештеници, имају по два лична имена као што је био обичај код пољских виших друштвених слојева: Ева Лујза, Амалија Сидонија, Павел Андреј, Јоан Матеј.⁸ Тако поступају и пољски чиновници, досељени осамдесетих година прошлог века у Дервенту, само што понеком детету дају три имена (Амалија Валерија Јозефина), док колонизовани земљорадници остају при једном имену, али уобичавају да једном од синова обавезно дају очево име.⁹ Крајем прошлог столећа у Остојићеву, под притиском мађаризације, имена тамошњих Срба и Пољака уписују се у опште матице на мађарски начин: Peter уместо Петар, Mihaly и Janos уместо Michal и Jan.¹⁰ У исто време, Пољаци у Остојићеву воде и своје, евангелистичке матице у којима се поред „типично пољских“ појављују и словачки облици имена, као Jiři и сл.¹¹ Од 1906. године жене Пољака у Остојићеву нису увођене у књигу умрлих по личном имену, већ на мађарски начин: додавањем наставка -не на лично име мужа (Samec Györgyne, 1910; Pilch Palne, 1911 и др.).¹²

Трећи пример односи се на децу из босанског Подриња рођену 1978. године у Бајиној Башти, из хомогених српских и муслиманских бракова, која су скоро сва добила имена која су истовремено и ознака етничког идентитета. Одступања од тог правила има нешто више кад су у питању имена српске деце. Најпопуларнија муслиманска женска имена су: Алма, Азра, Амира, Нермина, Мирсада, Аземина, Ениса, Рамиза, Вахида, Хајрија, Сабира, Селма, Мерсија. Најучесталија муслиманска мушка имена била су: Амир, Един, Емир, Хамид, Хајрудин, Самел, Михрет, Јасмин, Медин, Сабир, Адмир, Мурадиф, Назиф, Сафет, Нијаз, Мирзет, Бахрудин, Реуф, Сеад. Једина два немуслиманска имена код деце из муслиманских бракова била су у тој години: Сандра и Денис. Деци из хомогених српских бракова, уз традиционална имена, дају и ова за сеоску средину новија имена: Маријана, Данијела, Марина, Маја, Ана; Жељко, Дарко, Горан, Иван, Југослав. Слично је и у Санџаку, али о томе ће бити речи у једном од следећих одељака.

2.

Регионалне разлике личних имена у Србији, из истог периода, веома су уочљиве. У околини Пирота, од 1880. до краја првог светског рата, лична женска имена била су ова: Агна, Ека, Ставриа, Кошута, Зуна, Севета, Суса, Еврушинка и Јеврујонка, Таска, Руска, Јорда, Пеика, Џанка, Симунка, Тодора, Дукатинка, Латина, Севдинка, Николета, Иконостаса — Таса, Дмитрана, Симионка, Костадинка, На-

⁸ D. Drljača, *Prispevok k vyskumu Slovakov polskeho puvodu v Ostojičeve (Banat, Juhoslavia)*, Slovensky Narodopis XVII, Bratislava 1970, с. 251.

⁹ D. Drljača, *Poljaci u Derventi i okolini*, Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, Etnologija, Nova serija sv. XXX—XXXI, Sarajevo 1976, с. 239—240.

¹⁰ Opšta matica rođenih u Tisza Szent Miklosu (1895—1908).

¹¹ Matryka narodenych a pokrestenych v Evangelickej cerkvi Aug. vyznani.

¹² A not ar Anykõny ve: *Matryka zmarlych*.

стасиа, Ђујица, Јосивка, Трендовила, Јерина, Крсјана, Солунка, Бона. Нешто је мањи избор мушких имена: Сокол, Ђеорђиа, Иванко, Јован, Спиридон. После првог светског рата честа су у пиротском крају ова женска имена: Џурка, Дукатинка, Пенка, Оцка, Манојлика, Атанаса, Јевросима, Шина, Такса, Седевка, Каменка, Радулка, Круна, Новка, Горка, Дринка и Дрина¹³, Лоза и Лозанка, Томанија, Елеонора, Словенка, Шумадинка, Верка, Христина. Лична имена, карактеристична за међуратни период, данас се постепено губе. Тосу женска имена: Загорка, Србијанка, Будимка, Словенка, Босанка, Златиборка, Јагодинка. Све ређа су и мушка имена: Најдан, Русомир и Профир у пиротском крају.¹⁴

На другом крају Србије, у истим временским одсечцима, деци се дају друга имена. До краја првог светског рата, у околини Ариља, то су ова женска имена: Наранца, Стина — Челка, Гергина, Лекса, Јеремица, Ђенадија, Пајка, Гвозденка, Машинка, Никосија, Полекссија и Плаксија, Раклија, Разуменка, Планка, Гојка, Анока, Сава, Станика, Десимирка, Ђоринка. Само су два од овог низа имена као у Понишављу: Дрина и Дринка, Руса и Русинка. Од старијих женских имена у златиборским селима, из истог временског периода то су: Гроздијана, Миросанда, Милијана, Дуња, Борика, Војимирка, Спасенија, Крстонија, Брена, Ранђија, Инђија, а као у Понишављу — једино Славенка. Старија женска имена у косјерићком крају: Милорада, Једоксија, Радава, Станојла, Благица, Достана, Кајсија, Винка, Јанокa, Ивана, Стеванија, Радинка, Златија, Јелка, Роксанда, Црнока, Бисенија, Павлија, Микаина, Добросава, Вујка. Крајем прошлог и у првим деценијама овога века мушка лична имена у ариљском крају су ова: Јосип, Филимон, Вукоман, Јаков, Теофило, Перко, Анђелко, Манојле, Драгојле, Радич, Вучић, Јаћим, Јерослав. Овде се, као и у Кључу, јавља име Марјан. Старија мушка имена у златиборском крају су: Јанићије, Средоје, Митар, Богољуб, Продан, а у околини Косјерића: Милић, Саватије, Вилотије, Крстивоје, Раваило, Косан, Трајко, Првислав.

Девојчице рођене последњих година у Ариљу и околним селима имају најчешће ова имена: Данијела, Ирена, Сабина, Валентина, Сандра, Виолета, Анела и Нела, Вања, али и Милостива (1971), Радојла (1972), Румена (1974). У разматраном периоду, девојчице рођене у Чајетини и околним насељима добиле су ова имена: Наташа (што је веома често), Миломирка, Николина, Весела, Милица, Радојка, Стојна. Популарна имена за дечаке у ариљском крају су: Иван, Дамир, Жељко, Јадранко, али и Негослав (1973) и Дојчило (1973). Облици мушких личних имена завршавају се у номинативу на „о“ а понеки и на „е“: Ацо, Рацо, Душко, Србо, Томо, Мићо, Панто, Слобо, Војо, Владе. Седмдесетих година, дечаци рођени у околини Чајетине добијали су ова имена: Жељко, Горан, Звонко, Радмил, Милун, Радоје, Љубиша, Томислав и Дарко.

¹³ Посебно често 30-тих година.

¹⁴ Д. Дрљача, Прилог етнолошком проучавању брака и породице у приградским селима околине Пирота, Пирот 1877—1977, „Пиротски зборник“ 8—9 Пирот 1979, с. 381 и 384.

3.

Деца рођена у иностранству од родитеља из околине Ариља, Чајетине, Бајине Баште и Косјерића — крајева с процентуално малим учешћем у спољним миграцијама — задржавају претежно народна имена, али су знатни и утицаји средине у којој родитељи раде. Девојчице рођене у иностранству имају следећа имена: Слађана, Светлана, Снежана, Каја, Наташа, Јелена, Гина, Биљана, Славица, Гордана, Стојанка, Мирјана, Марина, Оливера, Светлана, Драгана, Јелисава, Љубица, Јасмина, Драгиња, Верица, Александра, Драгица, али и: Елијана, Карина и Жанет (Француска; једна из национално мешовитог брака), Данијела, Габријела, Диана, Сабине, Лариса (СР Немачка), Кристин, Катрин (Шведска), Силвиа (Аустрија). Дечаци рођени у иностранству имају следећа имена: Милан, Милорад, Мићо, Саша, Радиша, Василије, Младен, Бобан, Зоран, Ненад, Предраг, Божидар, Љубомир, Владе, Срђан, Раде, Срећко, Драган, Радован, Горан, Милош, Милан, Никола, Миодраг, Жељко. Од страних имена то су: Денис, Роберт, Даниел (СР Немачка), Патрик (Француска). Деца са овог подручја, рођена у иностранству, имају углавном народна, али најчешће новија имена за овај крај, са изузетком деце из етнички хетерогених веза или ванбрачно рођене деце. Девојчицама се више него дечацима дају страна имена. Не запажају се разлике с обзиром на урбано или рурално порекло родитеља, а страна имена највише се усвајају у СР Немачкој.

Међутим, кад је реч о именима деце рођене у иностранству од родитеља из кључних и крајинских села, с процентуално највећим ангажовањем на привременом раду у иностранству, онда се у вези с тим постављају најмање три питања: прво, јављају ли се сада нека нова лична имена; друго, постоје ли знатније разлике с обзиром на земље у којима се привремено борави; и треће, да ли је тенденција прихватања нових имена управо или обрнуто сразмерна масовности учешћа појединих села у спољним миграцијама? Може се рећи да је одговор на сва питања потврдан. Кад је реч о Кључу, разлике се испољавају већ самим тим што је становника Доњег Кључа више у иностранству, и то претежно у скандинавским земљама, где за дечја имена користе друге узоре. Општа је одлика да се данас кључкој деци влашког порекла, рођеној у иностранству, дају регионална српска имена (Дејан, Верољуб), често модификована (Бане, Саша, Дуле, Бобан, Љупче, Владица, Миша, Неша), југословенска (Давор, Томислав, Ивица, Жељко, Данијел, Златко, Нецад, Омер, Сенад, Емина, Марина), и нека помодна (Слађана, Санела, Наташа, Игор). Кад је реч о листи имена одабраних за децу Крајинаца рођену у иностранству, може се констатовати да је и она често подложна променама, и то углавном у два смера: прво, прихватању поред локалних крајинских и других југословенских имена (муслиманских, хрватских), и, друго, преузимању страних имена, вероватно преовлађујућих у средини у којој живе и раде. Занимљиво је истаћи да релативну постојаност показују крајинска мушка лична имена, посебно у Аустрији. Наводим примере најчешћих имена дечака рођене у иностранству од родитеља из крајинских насеља: Омер, Сенад, Златко, а затим Јохан, Франц, Фор-

ланд, Центи, Роберт, Данијел, Христијан, Марио, Алфред, Јулиано (Аустрија), Михаел, Михаел Ото Денис (Ср Немачка), Сенад, Данијел (Француска), Давид (САД). Девојчицама из Крајине дата су у иностранству ова имена: Емина, Сабина, Елиза, Моника, Мануела, Валентина, Клаудиа, Даниела, Силвиа, Санита, Габриела, Сандра (Аустрија), Стела, Жанет, Каролина, Лидиа (Ср Немачка), Сидоние, Жисчен, Жаклин Сандрина (Француска) Лукреција (Швајцарска), Санита, Диана (Данска). У иностранству су деци родитеља из српског села Видровца код Неготина дата претежно српска лична имена, али и по неко страно, као: Даниел, Игор (Француска), Патриција, Михаела (Ср Немачка).

4.

Кад је реч о Санцаку, где, као што је познато, живе Срби и Муслимани, Е. Мушовић пише о честим српско-муслиманским презименима¹⁵, Х. Дердемез о веровањима Муслимана везаним за православне празнике¹⁶, а П. Влаховић наглашава јединство обичаја, ношње, говора и презимена¹⁷ и помиње савремена прожимања проузрокована заједничким животом на истом тлу.¹⁸ Има ли тог прожимања и у случају избора личног имена или се иста или слична културна традиција у том погледу повлачи пред религијском традицијом?

Подаци за Прибој из 1979, а за околна села за седамдесете и почетак осамдесетих година, указују да се имена деци рођеној у завичају бирају још увек и претежно у оквиру своје групе и у том погледу је и данас углавном мало изузетака, присутнијих у урбаној него у руралној средини. Процент етнички хетерогених српско-муслиманских бракова је мали, па је и присуство „неутралних“ личних имена незнатно. Више имена удаљених од властите етничке традиције дато је деци из хомогених српских бракова. Дечаци рођени у српским браковима имају ова имена: Новак, Дејан, Радмило Рајо, Веселин, Марко, Новак, Владан, Александар, Немања, али и: Иван, Жељко, Далибор, Златко, Славенко, Нинослав, Стјепан, Ивица, Горан, Дамир. Дечаци из муслиманских бракова имају, по правилу, имена везана за своју етничку традицију, осим неколико Дениса и Дамира. То су, наводим само она имена која се у једној години више пута понављају: Анес, Амел, Един, Санел, Харис, Нермин, Сеад, Алем, Емир, Самир, Мевлудин и др. Лична имена девојчица из српских бракова веома су далеко од традиције овога краја. То су: Катарина, Маријана, Тања, Марина, Сања, Маја, Ана, Јасна, Вања, Мартина, Виолета, Весна, Марта, Бојана, Тамара, Дијана, Дарија, Исидора, Винка, Селена, Лидија и др. И девојчице из хомогених муслиманских бракова

¹⁵ Е. Мушовић, *Исламизација у новопазарском Санцаку*, Симпозијум „Сеоски дани Сретена Вукосављевића“ VII, Пријепоље 1976, с. 105—114.

¹⁶ Х. Дердемез, *Веровања и обичаји везани уз неке верске празнике у Барама и околини*, Новопазарски зборник 8, Нови Пазар 1984, с. 191—198.

¹⁷ П. Влаховић, *Етничке прилике у пријепољском крају*, Симпозијум „Сеоски дани Сретена Вукосављевића“ IV, Пријепоље 1976, с. 167—176, посебно с. 174.

¹⁸ Исто, с. 175—176.

по правилу имају имена из круга муслиманских и арапских имена: Хедија, Маида, Нурка, Мирхуниса, Сенка, Џенета, Адиса, Амела, Сanela, Селма, Азра, Елмела, Мерсида, Назмија, Џенита, Сенада, Мухадеса, Ремза, Едвина, Лејла, Нилха, Емира, Ениса, Ешрефа, Бе-хија и др. Ту је и неколико имена друге провенијенције: Мелита, Ди-јана, Дениса, Алиса, Горана. У избору имена деце рођене у иностран-ству, у браковима радника из Прибоја и околине приметна је извес-на отвореност на утицаје нове средине и прихватање других, стра-них имена, али се и ту запажају извесне етничке нијансе. Српска деца рођена у иностранству добијају имена: Сузана (Аустрија), а мусли-манска: Амелија (Француска), Ерика, Роза, Давид (Аустрија).

Ако су национално мешовити бракови један од доказа прева-зилажења групне подвојености, онда су етнички „неутрална“ имена деце у тим породицама доказ више за то.

Деца из српско-муслиманских бракова која су се родила у ино-странству најчешће добијају имена карактеристична за етничку за-једницу дететовог оца. Синови рођени у СР Немачкој из бракова Муслиман — Српкиња имају имена: Сенат, Демир, Санин, Недим. Деца из брака Муслиман — Македонка зову се Ернедин и Сабина. На овом малом примеру као да се потврђује став да „имена деце из етнички мешовитих бракова припадају кругу имена очеве етничке припадности“,¹⁹ али је тешко поуздано закључити: постоји ли или не постоји једнообразност кад је у питању етничко опредељивање деце из мешовитих бракова.²⁰

Национално самопотврђивање кроз етничко име свакако је у вези с ниском хетерогамом, посебно Муслимана.²¹ Од пет етнички хете-рогених бракова у проученим прибојским селима, у времену од 1970—1979, само су три српско-муслиманске везе. У мешовитом прије-пољском селу Расно (Доња Дренова) у време од 1966. до 1975. није склопљен ни један српско-муслимански брак. Много повољнија ситу-ација у том погледу је у Прибоју и Пријепољу, али је и ту процент етнички хетерогених веза, посебно оних муслиманско-српских, изу-зетно низак. При томе треба истаћи да су то у 90% случајева бракови Муслиман — Српкиња, у којима су девојке из других места и уда-љенијих средина. Као да су у праву они који негативан однос према етнички мешовитим браковима доводе у везу с „израженим патријар-халним стилем“.²²

Уместо закључка, подсетимо се тврдње да напоредни живот у етнички мешовитим срединама никако не значи повећање, али ни ублажавање националне дистанце. А лично име, као вербални симбол етничког идентитета, слободно изабрано а не наметнуто, могло би итекако да допринесе отклањању традиционалних разлика.

¹⁹ R. Petrović, *Etnički mešoviti brakovi u Jugoslaviji*, Beograd 1985, с. 95.

²⁰ Ю. В. Бромлей, М. С. Кашуба, *Брак и семья у народов Югосла-вии*, Москва 1982, с. 64.

²¹ R. Petrović, нав. дело, с. 127.

²² Ю. В. Бромлей, М. С. Кашуба, нав. дело, с. 64.

Dušan Drljača

PERSONAL NAME AS A SIGN OF ETHNIC IDENTITY

Summary

Besides onomastic, ethnology deals as well with the meaning of personal name as a sign of ethnic identity. For linguists, personal name is a verbal tool used by individual in order to identify, or calls himself.

The choice of name is usually made by parents, and is most often influenced by religious or national feelings, family reasons, practical, or other causes. Although personal motives are prevailing, the influence of environment conservativity is as well present in choosing the name for the child. In selecting the name, attention is paid to be »good« and well sounding.

The origin of each name varies a lot. Personal names are formed according to creatures and appearances in the nature (animals, herbs, natural phenomenons, materials and objects). The apothropic and tofomic ones are intended to symbolise various virtues and militant characteristics of the bearer, the human ideal, or abstract concept.

The old Slavic names belong to the group of Indo-European, composed of two roots. From the beginning of XVI century they are replaced on Catholic territories by the names of saints, especially Biblical. Accordingly, personal name is as well marking confessional belonging, which in Yugoslavia corresponds to ethnic identity.

This paper deals with tradition and innovation in selecting personal names among mixed environments in our country, especially in ethnically heterogeneous marriages. A tendency of transferring names from one ethnic, cultural and language environment to the other, at certain intervals of time, must be specially pointed out.